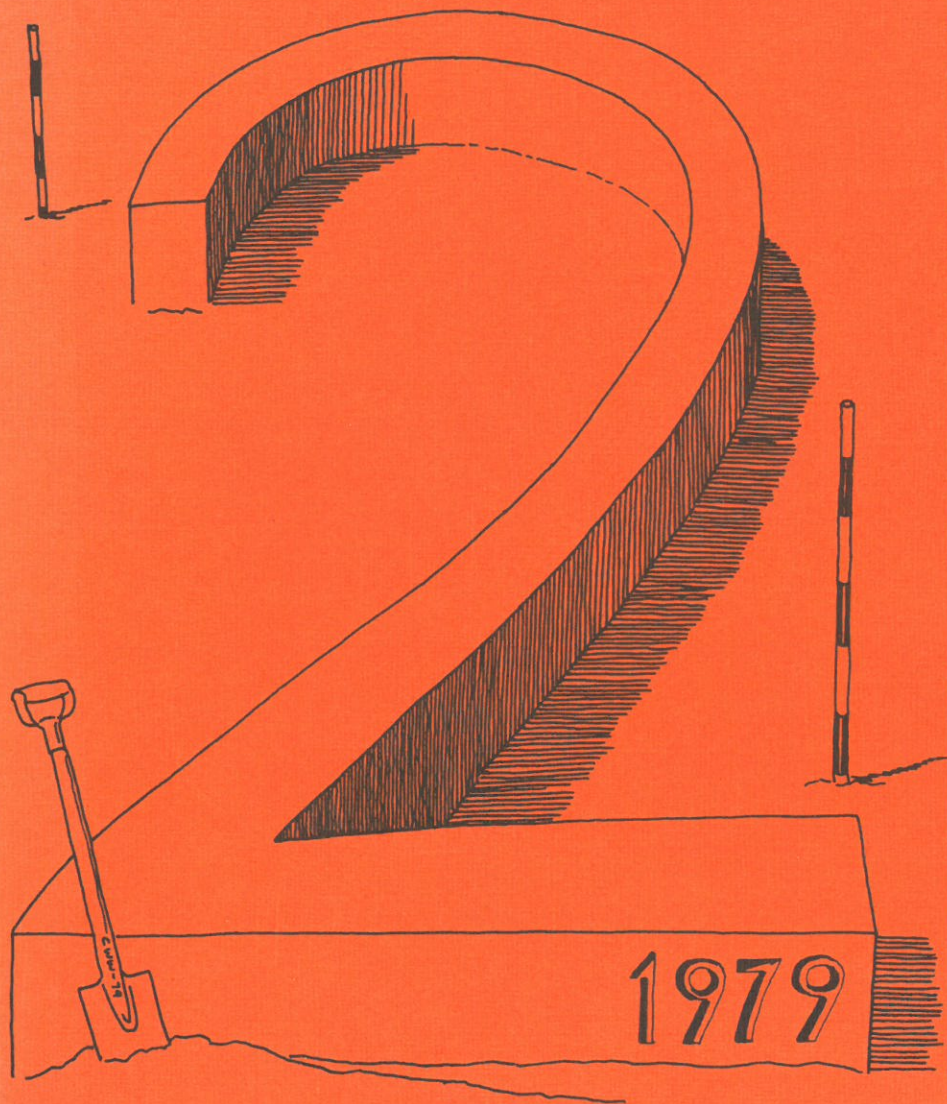

META

MEDELTIDSARKEOLOGISK
TIDSKRIFT

REDAKTIONELLT

Härmed föreligger META nr 2, som synligt bevis på att tidskriften överlevt spädbarnsstadiet. Vi kan med glädje konstatera att antalet medlemmar i föreningen, i skrivande stund ca 325 st, är så stort att tidskriftens existens är säkrad en bit in på det nya året. På sikt är vi naturligtvis avhängiga av att det antal medlemmar vi nu är uppe i inte sjunker alltför mycket. Framgången för föreningen ställs dock inte på ett avgörande prov förrän nästa års medlemsregister upprättas; den tar sig uttryck inte bara i en stabil utan också i en växande medlemskara och framför allt i en aktivt skrivande läsekrets för META. Därför vill META:s redaktion uppmana till ett kollektivt ansvar för META:s fortsatta existens. Må tidskriften fyllas med ett meningsfullt innehåll, som baseras på läsarnas egna inlägg!

META lanserades vid det medeltidsarkeologiska mötet i Marstrand. Det intresse den mötte där väljer vi att tolka som att det finns ett behov av ett kontakt- och idéorgan för medeltidsarkeologer, och att initiativet ur den synpunkten var välkommet. Det är dock en sak att ta initiativ till att starta en tidskrift, en helt annan att ge tidskriften den form och det innehåll som svarar mot målgruppens förväntningar och behov. Redaktionen vet ännu inte om vi har valt den formella och innehållsmässiga linje för META som motsvarar de (med all sannolikhet) skiftande förväntningar och behov som finns i de olika medeltidsarkeologiska miljöerna.

Framtiden, i form av medlemsantal och inkomna manus, kommer väl dock att utvisa om och hur vi lyckats. Det kan påpekas att en möjlighet till konfrontation med styrelse och redaktion ges vid årsmötet den 26 februari, om vilket närmare meddelas på annan plats i detta nummer.

Två kommentarer: Detta nummers innehåll har i stor utsträckning kommit att få inriktning på frågor kring medeltidsarkeologisk forskning och utbildning. Vi hoppas det ska givas möjligheter till en fortsatt diskussion kring dessa centrala problem.

META nr 1 behandlade en av bidragsförfattarna Brita Malmer illa, genom den dåliga tryckkvaliteten på de illustrationer, som medföljde hennes artikel. Förhållandet uppstod genom att tryckeriet missbedömt sin förmåga att återge halvtoner. Vi beklagar det inträffade och kommer i fortsättningen att undvika fotoillustrationer. Vi hoppas dock att en framtida, mera stabil ekonomisk grund ska göra det möjligt att satsa på en bättre tryckteknisk kvalitet.

Till sist ett par praktiska ting: Medeltidsarkeologiska föreningen har nu fått sitt eget postgironummer: 45 32 11 - 5. Alla inbetalningar kan göras på detta nummer, det gäller omedelbart medlemsavgiften för år 1980. För de skrivlystna kan vi meddela att dead-line för nästa nummer är satt till den 1 februari 1980.

Redaktionen

ARKEOLOGISKA FÖRENINGENS ÅRSMÖTE hålls den 26 februari 1980 på Kulturen (Vita Huset) i Lund. Alla föreningens medlemmar uppmanas delta.

Inbetalningskort på medlemsavgift för år 1980 medföljer detta nummer. Snar inbetalning säkrar tidskriftens fortsatta utgivning.

ARKEOLOGI: MER ENN ET HULL I JORDEN?

Synspunkter på forholdet mellom arkeologi og historie

DEL 2.

Sitat: S. E. Liedman 1978:76. "Ockhams rakkniv bör nyttjas till rakning men inte som nu till att också bärja skörden. Den empiriska skickligheten bör sättas i relation till de större brännande problemen ..."

C. Om problemstillinger, metoder og data.

I de senere år har arkeologen fått en betydelig interesse for utviklingen av fagets metoder, både de genuint arkeologiske og de man har adaptert via statistikk, fysikk, kybernetikk etc. Dette har bidratt til en voldsom utvidelse av arkeologens erkjennelsesmuligheter og hans muligheter til å innsamle og bearbeide store materialmengder, datere mer nøyaktig etc. De konkrete forskningsresultatene blir dermed mer nyanisert, bedre underbygd osv, men de nye metodene har ennå ikke endret forskningens og dens resultats karakter. Utviklingen har vært kvantitativ, men ikke kvalitativ, i den forstand at vi i dag vet flere ting sikrere enn før, men vi vet ikke noe prinsipielt nytt. Problemstillingene er kanskje mer raffinerte, men de er ikke nye, og fremfor alt, det teoretiske grunnlaget har ikke endret seg, problemområdene har ikke utvidet seg: Fremledes oppfattes f. eks. økonomien som et spørsmål om hva man spiste med og med hvilke teknikker man fanget, dyrket føde, og ikke om fordelingen av det sosiale over-skuddet, mekanismene som bremset eller satte fortgang i den teknologiske utviklingen: Man spør om hva man produserte, men ikke hvordan man produserte, man rekonstruerer arbeidsprosesser og teknikker, men ikke arbeidsfordelingen etc. Arkeologiens kildemateriale er de fysiske levninger etter fortidig aktivitet, og metodene er det redskap, med hvilke vi kan analysere kildematerialet for å få svar på gitte spørsmål og problemstillinger. Derfor kan hverken kildematerialet eller metodene være arkeologiens egentlige ("intensjonale") studieobjekt. Slik har allikevel arkeologien i alt overveiende grad fungert inntil i dag, og med det resultat at faget fremstår mer som en vitenskap om gjenstander og fysiske miljø, og metoder som kan steds- og tidsbestemme disse, enn

som en historievitenskap. Arkeologien er blitt en vitenskap om sitt eget kildemateriale og sine egne metoder.

§8. De forhold som vi har beskrevet ovenfor kom ikke til å endre seg vesentlig da The New Archaeology-bølgens for alvor skyllet over Skandinavia i midten av 60-årene. Snarere tvert imot ble teknikker og metoder opphevet til den arkeologiske vitenskaps mest avanserte forskningsobjekt. Resultatet fornekta seg ikke, idet det stadig ble produsert fler og fler artikler og bøker om mer og mer avanserte metoder som færre og færre forsto, og langt færre kunne nyttiggjøre seg. Det man før kunne si med ord ble nå sagt med tall og statistikk. Data-maskinalderen hadde gjort sitt inntog i arkeologien. Desverre, og symptomatisk ble ikke denne metodediskusjonen fulgt opp av en like intens teoridiskusjon. Paradoksalt nok utviklet man i 60-årene metodene, men kjente ikke målet (for å si det i tilspisset form). En av NA's introdusører, D. L. Clark, hvis klassiske og metodisk revolusjonerende verk "analytical Archaeology" kom til å stå som den nye bølgens kanskje første, og i alle fall volumiøst største og vanskeligst tilgjengelige verk, oppfattet arkeologiens målsetting som "recovery, systematic description and study of antiquities" (D. L. Clark 1968:12), men hva disse oppdagelser og systematiske beskrivelser egentlig skulle anvendes til, fremsto for Clark som enten uinteressant eller saken uvedkommende. Han presiserer aldrig denne side av saken. Hans oppfatning av hva arkeologi egentlig er, bortsett fra å oppdage og beskrive fysiske levninger, er av metafysisk karakter: "Archaeology is a discipline in its own rights..." (D. L. Clark 1968:13) og "... archaeology, is archaeo-

logy, is archaeology..." (D.L. Clark 1968: 13). Av disse utsagn er det vanskelig å bli klok på den vitenskapelige betydning arkeologisk forskning skulle ha, såsant man ikke vil hevde at ordning og systematisering er vitenskap. Det er det imidlertid knapt noen moderne vitenskapsmann som vil påstå i dag. Ut over å hevde at arkeologisk kildemateriale er noe som kan veies og måles, gir ikke Clark noe svar på hvilken historisk kunnskap, hvilke data som ligger latent i samme kildematerial. På denne måten har Clark til fullkommenhet oppnådd å redusere arkeologien til ren teknikk, metodikk og ren deskriptiv empiri, hvor enhver oppdagelse, enhver gjenstand er like betydnings-

full, like interessant i kraft av sin rene existens. Langt på vei er det da også denne linje (som i virkeligheten er en ekstrem rendyrking av et positivistiske vitenskapsideal) som har dominert fagets etablerte, vitenskapelig aksepterte forskning. I det øyeblikk denne linjen drives in absurdum, der faktainnsamlingen blir et selvtilstrekkelig mål, der forutgående teoridannelser og hypotesedannelser med utgangspunkt i en bevisst historiesyn ikke virker selektivt og strukturerende på våre observasjoner og vår bearbeidelse av kildematerialet, metodevalget og den øvrige forskningsprosedyren, i det øyeblikk er det fullt ut berettiget å karakterisere arkeologi som en pseudovitenskap.

D. Mer om det arkeologiske kildematerialet og dets forhold til de skriftlige kildene.

§9. Til sine tider kan man i skrift og tale støte på den oppfatning at arkeologi er en "ikke-historisk" vitenskap (og i og for seg ei heller en samfunnsvitenskap). I slike tilfeller utgår vedkommende fra at det arkeologiske kildematerialet, de fysiske levningene etter fortidig aktivitet, er et unikt kildemateriale som kvalitativt skiller seg fra det skriftlige historiske kildematerialet. Hvori denne prinsipielle forskjellen

ligger bortsett fra at det i det ene tilfelle dreier seg om menneskelig aktivitet nedfelt i gjenstander og større fysiske miljøer, i det andre om aktivitet nedfelt i form av skrift er aldri klart formulert. Og i alle fall synes det å være problematisk å påvise noen strukturell forskjell som gjør det mulig å hevde at den ene kategori levninger er "a-historiske" i forhold til den andre: en jordebok eller et tollregnskap gir oss

ingen kvalitativt annen kunnskap om fortidige økonomiske forhold enn fossile åkre, gårdsanlegg, ødebyer eller levninger fra en håndverksmessig og industriell aktivitet. Historieskrivningen endrer ikke karakter om de historiske kildene oppgir historiske personers alder, navnet på en by eller stamme etc. Man kan selvfølgelig med rette hevde at fremfor alt de berettende (personlig vurderende) skriftlige kildene gir oss et langt mere nyansert bilde av vikingtida eller tidlig middelalder. Men disse kildene er hverken entydige eller enkle å anvende, og fremfor alt er de selektive og beretter kun om deler av den totale historiske virkeligheten (på samme måte som man kan si de fysiske levningene bare beretter om en del av en total virkelighet). Under ingen omstendigheter beretter de om noe prinsipielt annet om vikingtida enn det arkeologiske kildematerialet fra samme tid. Vi kan derfor slå fast med stor sikkerhet at det arkeologiske kildematerialet - de fysiske levningene - er et historisk kildematerial av prinsipielt samme slag som de skriftlige kildene (hva enten disse er levninger eller beretninger).

Til dette kommer det ikke uvesentlige moment inn at både arkeologer og historikere innsetter sine data i et kronologisk perspektiv (det er bl.a. dette forhold som gjør at jeg synes det er problematisk å betrakte arkeologien som en "samfunnsvitenskap", i det denne fagkategori tradisjonelt analyserer samfunnsformasjonene synkront, historikerne ditto diakront). Man kan godt diskutere - hvilket da også i stort monn blir gjort - hva historie er, dvs. hvilke historiske fenomen, prosesser og segment av fortidige samfunnsformasjoner der er interessant og studere, og på hvilket sett de skal analyseres for å oppnå en "reell" historisk kunnskap. Man kan godt diskutere om historieskrivningen skal være deskriptiv, analytisk eller syntetiserende, men man kan ikke diskutere om hvorvidt en historisk analyse skal inneholde et moment av diakroni eller ikke, dvs. om de historiske data skal innordnes i en kronologisk rekkefølge. Så kan man innenfor dette prinsipp diskutere om interessen skal konsentreres om transformasjonsprosesser eller de stabile perioder, om disse skal utføres som long-term analyser eller trendanalyser,

eller nøytes med mikro-prosesser i korttidsperspektiv: I enhver historisk analyse ligger til grunn at de relevante data (hva som er relevant eller ikke kan jo godt diskuteres) er ordnet kronologisk, at de utgjør et hendelseforløp, en prosess. Hvilket også er tilfelle med enhver historisk analyse basert på et arkeologisk kildemateriale.

Og endelig kommer et tredje, og mer formell moment inn i bildet, som består i å rette tvil mot den praksis som går ut på å definere en vitenskap ut fra dennes konkrete kildematerial: Kunnskapen om våre fysiske omgivelser, på og utenfor vår klode er et resultat av et ukjent antall naturvitenskaper, fra kvantefysikk til radioastronomi. De tar alle sitt utgangspunkt i forskjellige deler av den fysiske virkeligheten, de arbeider alle med forskjellig "kildemateriale" (fra atomer til stjerner). Men de data som de ved hjelp av ulike metoder, teknikker og apparatur vrister ut av kildematerialet er prinsipielt av samme kategori: de er alle data om den fysiske (synlige som ikke-synlige) virkelighet som i stort og smått omgir oss. Og selv om kildematerialet er så forskjellig som det kan bli, og følgelig også de ulike disiplinenes metoder og teknikker og apparatur til utforskning av kildematerialet, så er målsettingen den samme, nemlig å oppnå kunnskap om menneskets fysiske omgivelse (i videste bemerkelse).

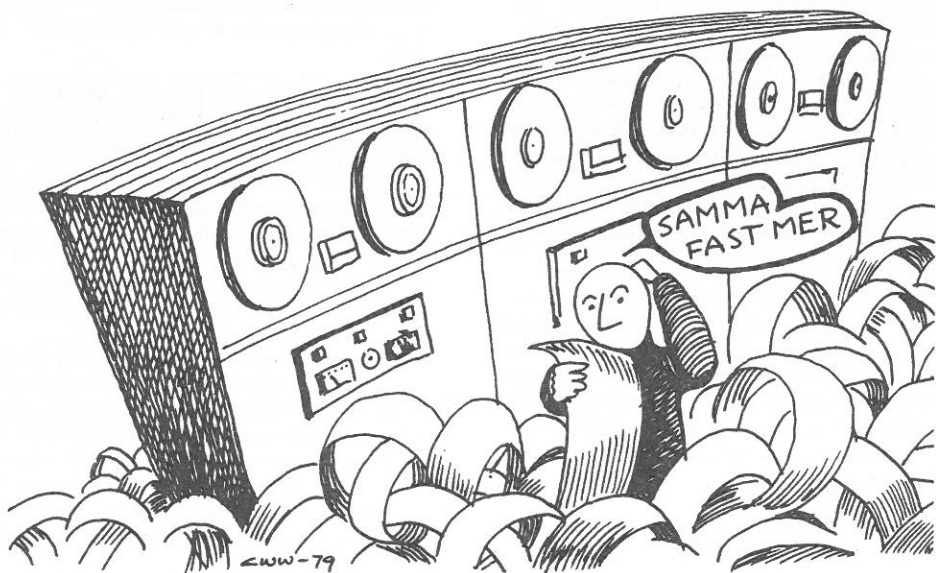
§10. Tilsvarende er det med de s.k. øvrige historievitenskapene: Arkeologien skiller seg fra historie som igjen skiller seg fra f.eks. kunsthistorie, såvel gjennom selve kildematerialet som gjennom metodene etc., men de data de hver for seg får ut av kildematerialet er prinsipielt av samme art, bare adskilt av det faktum at de tilhører ulike segment - og ulike nivåer - av den objektive fortidige virkeligheten. Og målsettingen er den samme: å oppnå kunnskap om menneskets historie. De konkrete skillelinjer mellom "historievitenskapene" ligger således ikke i deres generelle målsetting, men i deres valg av studieobjekt, og som en følge av dette et varierende kildemateriale.

Ut fra dette kan vi også lettere bedømme metodens posisjon i kunnskapsproduksjo-

nen: den er å sammenligne med den materielle produksjonens maskiner, redskaper og verktøy - et middel som skal lette og effektivisere produksjonen og bidra til å gi et så godt sluttprodukt som overhode mulig; hvilket redskap man anvender avhenger av hva man vil produsere, og med hvilken presisjon det skal fremstilles: en vitenskapelig disiplins metodikk er således tilpasset (og er avhengig av) dels hva man ønsker å oppnå kunnskap om, dels hvilket kildematerial man har til rådighet (kildematerialet kan sammenlignes med det råmaterial håndverkeren har til rådighet som han med sine verktøy, kunnskaper og erfaring foredler til et bestemt produkt). En disiplins metoder er ikke endelig fastlagte fra starten - de utvikles kontinuerlig og i takt med kunnskapsmaksimeringen og nye teori- og hypotesedannelser, og hva som til en viss grad har vært tilfelle innenfor arkeologien, i takt med en ekspansjon i kildematerialet. Å utvikle metoder og teknikker uavhengig av disse faktorer, og fremfor alt uavhengig av teoridannelser, er å snu prosessen på hodet.

E. Arkeologi-middelalderarkeologi-historie: et, ikke tre emner.

§II. Clark anvender som argument for at arkeologi ikke er historie både forskjellen i kildematerial og forskjellen i metoder og undersøkelsesteknikker (D.L. Clark 1968: 12 f.). Som jeg har prøvd å vise overfor er en slik argumentasjon uholdbar fordi han utgår fra "midlene" og ikke sluttproduktet. Noen prinsipiell forskjell mellom arkeologi og historie, mellom arkeologisk kunnskap og historisk kunnskap, mellom arkeologisk og skriftlig historisk kildematerial finnes ikke. Av dette fremgår min mening om et åpenbart, men ikke mindre omdiskutert emne, nemlig om middelalderarkeologien er å betrakte som en egen fagdisiplin, forskjellig fra den forhistoriske arkeologien: Begge disipliner deler ikke bare samme målsetting, men også samme metoder, samme undersøkelsesteknikker, analysesett, kildematerial og er et produkt av samme teoretiske og faghistoriske tradisjon. At en del av det arkeologiske forskningsfeltet faller inn under en periode hvor det også finns skriftli-

ge kilder, hvis eksistens middelalderarkeologen selvfølgelig må ta i betraktning, endrer ikke på det faktum at middelalderarkeologen primært er skolert til å bearbeide et fysisk kildematerial med spesifikt arkeologiske metoder, for derigjennom å oppnå kunnskap om bestemte fenomen og forhold i middelalderen. At mange av problemstillingene er felles med historikeren endrer for såvidt heller ikke på dette forholdet, selv om middelalderarkeologen arbeider med problem av konkret art som de forhistoriske arkeologene ikke har.

Men det samme kan man så si om steinalderarkeologien kontra jernalderarkeologien: Like kunstig og unaturlig som det er å snakke om en "jernalderarkeologi", skilt fra de eldre periodene, like kunstig er det å betrakte middelalderarkeologien adskilt fra, eller på en eller annen måte en anderledes disiplin enn den tradisjonelle forhistoriske arkeologien. Istedefor å bygge opp kunstige skillelinjer mellom de enkelte disipliner og spesialiteter - en klassisk akademisk arvesynd - burde man heller rive ned og tilnærme seg de ulike emnene og disipliner som har historien som det felles forskningsfeltet.

Snarere enn å dyrke våre egne særegenheter og - interesser må det være mulig å samles om det som er det viktige, nemlig utforskningen av det historiske feltet, hva enten dette er overlevert i form av gjenstander, kulturlandskap, kirker og borger, eller i form av diplomer, regnskaper, saer, språkreminisenser, muntlig tradisjon, kunstneriske uttrykk, seder og skikker etc. I denne sammenheng er det bedøvende likgyldig man er, eller kaller seg arkeolog, middelalderarkeolog, historiker, kunsthistoriker eller norrønfilolog. For vi

er alle historikere, og historien, for å si det med den franske annales-historikeren, Ernst Labrousse, "återstår ennå att skriva". For filosofen og marxologen Luis Althusser gjenstår det til og med å formulere selve historiebegrepet (P. Vilar 1978:106). Når vi en eller annen gang får avsluttet den trivielle diskusjonen om de ulike disipliners kompetenseområde, begrensninger, likheter og ulikheter, er det på tide å kaste seg ut i den viktige diskusjonen som Labrousse og Althusser's åndrike uttalelser antyder: nemlig å klargjøre hvilken historisk kunnskap vi ønsker å produsere, i det hele tatt å gjøre seg klart hva det skal innebære å "skrive historie". Og det er en diskusjon som ikke bare er aktuell for historikere - og middelalderarkeologer - men også for de som pretenderer å skrive vår "forhistorie". Men den diskusjonen er, for å avslutte med en spissfindighet - en annen historie.

Axel Christophersen

Litteratur (sitert):

S. E. Liedman, Humanistiska forsknings-traditioner i Sverige. Kritiska och historiska perspektiv. I Humaniora på Undantag, redigert av T. Fonser. Stockholm 1978.

P. Vilar, Marxistisk historia, en vetenskap under uppbyggnad. Försök till dialog med Althusser. I Att skriva historia. Stockholm 1978.

D. L. Clark, Analytical Archaeology. London and Cotcherto 1968.

APROPOS FORUM FÖR ARKEOLOGER

Inom förhistorisk arkeologi har man sedan 10 år tillbaka haft ett debatt- och informationsforum med Kontaktseminarierna som anordnas en gång varje år och tidskriften Kontaktstencil som utkommer två gånger per år.

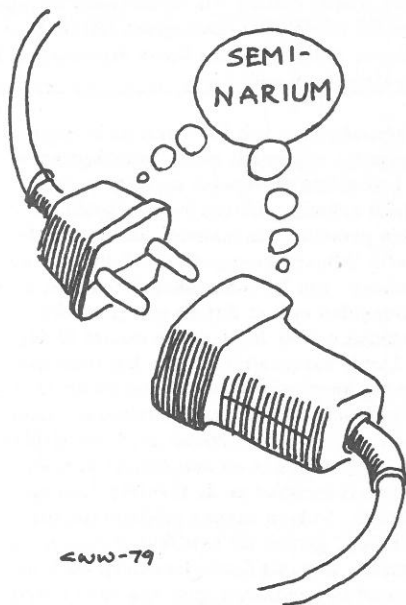
Seminiarierna är framförallt riktade till arkeologistuderande men genom tidskriften får andra arkeologer möjligheter att följa händelser och intresseområden inom verksamheten.

Kontaktseminarierna är baserade på nordiskt samarbete med ekonomiskt stöd dels från Nordiska rådet dels från fonder i de nordiska länderna. Värdskapet för seminarierna cirkulerar mellan arkeologinstitutionerna i de nordiska länderna och likaledes vandrar redaktionssysslarna som är sammanknuten med arrangerandet av ett seminarium. På så sätt ger värdinstitutionen ut en Kontaktstencil innan mötet och en Kontaktstencil, i form av verksamhetsberättelse, efter mötet.

Seminiarierna samlar omkring 40 deltagare som under en vecka genom föreläsningar, grupparbete, grupp- och plenumdiskussioner samt exkursion bildar ett forum som också skall ses som ett komplement till den vanliga universitetsundervisningen.

Genom åren har intresseinriktningar växlat och fokuserats kring olika problem inom det arkeologiska verksamhetsområdet. En röd tråd har varit frågor kring kunskapsprocessen, målsättningen med arkeologi, utgångspunkter och arbetsmetoder i den arkeologiska forskningen. En viktig del har naturligtvis varit att få insikt i andras utbildningssituation och att skapa kontakter med andra arkeologer.

Med ett förberedande möte i Århus 1969 startade seminarieverksamhet 1970 i Bergen. Åren därpå anordnades seminarier 1971 i Helsingfors (tema: Målsättning för arkeologisk verksamhet), 1972 i Göteborg (tema: Problemanalys och förklaringsgrunder i arkeologisk forskning), 1973 i Uppsala (tema: Målsättning och metod vid undersök-

ningar av järnåldersboplatser), 1974 i Köbenhavn (tema: Arkeologisk viden: forskning och formidling), 1975 i Oslo (tema: Förhistorisk ekonomi), 1976 i Åbo (tema: Bosättningsarkeologi), 1977 i Lund (tema: Arkeologisk forskningshistoria och vetenskapsteori), 1978 i Århus (tema: Arkeologi som samfundsvidenskab, teori og praksis), 1979 i Umeå (tema: Förändringar - Samhällsförändringar). Kommande seminarier planeras 1980 i Helsingfors och 1981 i Tromsø. Seminariet i Helsingfors har tema kring utbredning och gränser av folk och samhällssystem belysta av det arkeologiska materialet.

Kontaktseminarierna och Kontaktstencilerna visar på den relativt korta tidsperioden ett stort intresse och stridslusta för icke-traditionella infallsvinklar och teoretiska utgångspunkter i det arkeologiska arbets- och forskningsfältet. För ytterligare information kring verksamheten eller eventuella önskemål att köpa Kontaktstenciler kontakta kontaktmannen som finns på varje arkeologinstitution.

Kristina Jennbert-Spång
Institutionen för Arkeologi, Lund

Några frågor ställda till företrädare för ämnet nordisk arkeologi med anledning av situationen inom det medeltidsarkeologiska fältet. Svar har vi fått från Evert Baudou, Umeå, Mats Malmer, Stockholm och Berta Stjernquist, Lund. Dessutom har vi fått en kommentar från Erik Cinthio, Lund.

De senaste åren har inneburit en betydande kvantitativ expansion av medeltidsarkeologin i så måtto att antalet medeltidsarkeologiska grävningsobjekt har vuxit och enskilda projekts dimensioner har överträffat alla tidigare exempel. Samtidigt har utbildnings- och forskningskapaciteten på medeltidssidan endast fått en marginell förstärkning och är fortfarande enbart förlagd till Lunds universitet. Några konsekvenser av detta är att en betydande del av de arkeologistudenter, som utexaminerats under de senaste tio åren arbetar med medeltidsmaterial, men har en utbildning, som enbart varit inriktad på de förhistoriska perioderna. Vidare skapas möjligheter till forskning, genom att nytt faktamaterial tillkommer, utan att denna forskning dock har garanterad hemmahörighet hos våra arkeologiska universitetsinstitutioner.

META:s redaktion menar att det är av stort allmänt intresse för de verksamma medeltidsarkeologerna att få ta del av hur företrädarna för ämnet nordisk arkeologi bedömer denna situation. Vi skulle därför uppskatta synpunkter på det problemområde, som avgränsas av följande frågor:

I vilket förhållande bör arbetsområdet medeltidsarkeologi stå till ämnet nordisk arkeologi? Finns det teoretisk, metodisk eller kunskapsmässig samhörighet eller skiljaktighet, som motiverar institutionell förening eller uppsplittring mellan medeltidsarkeologi och övrig nordisk arkeologi? Har medeltidsarkeologin en självständig och motiverad uppgift som kunskapsproducent i förhållande till övriga historieveten-skaper - behöver vi arkeologi i en period, som täcks av arkivaliskt källmaterial?

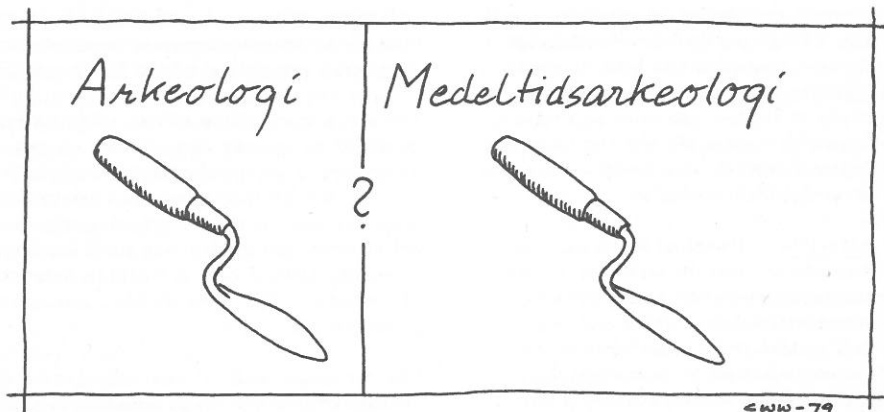
Om det kan hävdas att nordisk arkeologi har nära samhörighet med medeltidsarkeologin, ställer detta nya krav på utbildningen? Är den utbildnings- och forskningsorganisation, som finns i dag tillfredsställande för att möta de krav, som den ovan angivna expansio-

nen ställer? Finns det anledning för de i dag befintliga arkeologiska institutionerna att starta utbildnings- och forskningsprogram med inriktning på det medeltidsarkeologiska området, utöver den utbildning och forskning, som bedrivs på medeltidsarkeologiska institutionen i Lund?

Vilken av följande tre föreslagna organisatoriska lösningar är att föredra som modell för medeltidsarkeologins akademiska tillhörighet?:

1. Utbyggnad av medeltidsarkeologisk undervisning och forskning på de befintliga institutionerna för nordisk arkeologi - ev med integrering i det befintliga utbildningsprogrammet.
2. Skapandet av en eller flera medeltidsarkeologiska institutioner med större geografisk spridning än vad som i dag är fallet.
3. Bibehållandet av den nuvarande situationen med en medeltidsarkeologisk institution i Lund, som bär hela ansvaret för utbildning och forskning.

Finns det någon annan tjänlig lösning?

SYNPUNKTER PÅ MEDELTIDSARKEOLOGI

Medeltidsarkeologerna är för närvarande mycket aktiva och har stora uppgifter i samband med den moderna samhällsplaneringen i städerna. Men de känner sig uppenbarligen en smula hemlösa och utan egentlig identitet. Det är enligt egen utsago bakgrunden till deras önskan att få igång en diskussion om ämnets ställning. De har ställt några frågor.

För att kunna besvara frågorna krävs en viss klarhet om ämnets innehåll, dess utbildnings- och forskningsvillkor och dess funktion inom yrkessektorn. Detta skulle behöva utredas närmare. Det här framförda har endast karaktär av snabbt nedskrivna synpunkter som har sin bakgrund i erfarenheter under de senare åren. Någon möjlighet till fördjupning i ämnet har inte stått mig till buds i detta sammanhang.

Medeltidsarkeologiens innehåll och metod har diskuterats bl a av Erik Cinthio i Meddelanden från Lunds universitets historiska museum 1962-1963 och av Eva Österberg i en rapport från ett symposium om Historia och arkeologi 1977. Historia betonas mycket starkt som en nödvändig del av ämnet. Det är en väsentlig del som berörts. Historia och kulturhistorisk utbildning är en nödvändighet för en medeltidsarkeolog. Det ger en särprägel åt utbildningen. Det behövs också utbildning i konsthistoria och i arkitektur. I detta avseende har ämnet stora likheter med Antikens kultur och sam-

hällsliv som i sig kombinerar alla dessa ämnen.

Den nära samhörigheten med historia be-lyses ganska väl av de forskningsprojekt som för närvarande finns inom ämnet: Lö-döseprojektet och Medeltidsstaden. De har i alla avseenden en stark historisk prägel. Kunskapsinnehållet måste alltså vara an-norlunda för en medeltidsarkeolog än för en arkeolog som arbetar med förhistoria.

En arkeolog som arbetar med förhistoriskt material har inte historiska källor till sitt förfogande. Då de finns är de sparsamma och har en marginell betydelse. Detta med-för att ämnet forskningsmässigt måste vila på en annan teoretisk grundval. Denna är knuten till antropologi. Man saknar den his-toriska ramen och måste söka kompensation för detta på annat håll t ex i antropologi och etnografi. Behovet av samhällsvetenskaplig teori blir därför stort även om den måste anpassas till ämnet. Orienteringen inom dessa fält är en nödvändighet om man inte vill stå kvar på en mycket begränsad posi-tivistisk nivå.

Metodiskt är det i övrigt inte någon större skillnad mellan de båda ämnena. Det är sam-ma grundförutsättningar för fältarbetet och för dokumentation och bearbetning av mate-rialet. Detta gäller även om man vid medel-tidsarkeologisk utbildning måste lära sig byggnadsminnesundersökning. Det innebär

väl endast en anpassning exempelvis av metoder. I fråga om de tvärvetenskapliga metoder som användes i de båda ämnena sammanfaller stora delar, även om det finns vissa skillnader. Så är C 14 analys kvartärgeologi viktiga för den förhistoriska arkeologien medan de inte spelar samma roll för medeltidsarkeologien.

Men materialet i arkeologi är nu så stort att det är orealistiskt att tänka sig att man på forskningsplanet skall kunna täcka hela den förhistoriska delen och dessutom det käll- och materialrika medeltidsavsnittet. Man har nog svårt att få en medeltidsarkeolog intresserad av forskning inom paleolitikum. Å andra sidan är det slöseri att ha en fullständig grundutbildning för medeltidsarkeologien parallellt med grundutbildningen i arkeologi, särskilt nordeuropeisk. Studiet av de grundläggande arkeologiska metoderna, vilka man som arkeolog måste ha, kan med fördel vara gemensamt för alla arkeologer. En viss överblick av det arkeologiska materialet under förhistorisk tid torde likaledes vara högst befogat för att inte säga nödvändigt innan man griper sig an med specialiseringen inom medeltidsarkeologien, som bara täcker ett kort avsnitt.

Om man skall ta ställning till en utbildning har man anledning att se på arbetsmarknaden. Just nu är det en stor utbyggnad av städerna och därför har medeltidsarkeologien kommit att stå i centrum för diskussionen. Utvecklingen av landsbygden kommer att ta oändligt mycket längre tid än städernas. Detta kommer att länge kräva en arkeologisk satsning men knappast en enbart medeltidsarkeologisk. Hur det kommer att bli i framtiden är inte utan vidare klart. Det kan komma att bli satsningar på nya typer av miljöer och det kan innebära förskjutningar i fråga om insatser för arkeologien. Redan nu kan man se att med den nya kommunindelningen de medeltida städerna koplats in i ett större planeringsområde som kräver tjänstemän med en bredare utbildning än ren medeltidsarkeologi. Arbetsmarknaden är en styrande faktor och det är inte möjligt att nu klart se samhällsplaneringens konsekvenser för utbildningen. Men man kan utgå ifrån att en viss specialisering inom kunskapssektorn kan vara

nödvändig. Kraven på grundläggande utbildning för en arkeolog kommer dock inte att vara mera specialiserade än för närvarande.

För att gå över till de ställda frågorna mera direkt så innebär detta att den nuvarande ordningen vid universitetet i Lund är ganska idealisk med integrerad grundutbildning mellan förhistorisk arkeologi och medeltidsarkeologi medan man inom den högre grundutbildningen och på forskningsplanet har specialisering inom de båda ämnesriktningarna.

Hur det sedan skall bli med utbyggnaden är snarast en praktisk fråga som hänger samman med arbetsmarknaden för medeltidsarkeologer. Med hänsyn till de synpunkter som förts fram om den omfattande medeltidsarkeologiska verksamheten bl a i mellersta Sverige och om arkeologernas "hemlöshet" där är det väl rimligt att bygga ut en medeltidsarkeologisk avdelning vid någon av de arkeologiska institutionerna vid de mellansvenska universiteterna. Med hänsyn till ämnets karaktär och de erfarenheter man gjort av den nuvarande ordningen bör detta avgjort ske efter samma modell som i Lund med medeltidsarkeologi som ett specialämne på högre grundutbildnings- och forskningsnivå. Man kan förorda en utbyggnad till annat universitet även av det skälet att forskning i ett ämne vid mer än ett universitet ger möjlighet till variation. Det blir en mera mångsidig vetenskaplig diskussion om man har mer än ett centrum.

Berta Stjernquist

Arbetsområdet medeltidsarkeologi bör enligt min mening stå i nära samband med ämnet arkeologi, särskilt nordeuropeisk (eller arkeologi, som det nu skall kallas i Göteborg). Den teoretiska och metodiska samhörigheten är stor, kunskapsmässigt finns det självklara skillnader men också klar anknytning. Den kunskapsmässiga skillnaden är inte anledning nog att dela det arkeologiska arbetsfältet på olika typer av institutioner.

Till det arkeologiska arbetsfältet räknar jag då alla undersökningar, där arkeologiska metoder kan användas. Det spelar ingen roll, om det är i sedvanlig mening förhistorisk tid eller historisk. Det väsentliga är om undersökningarna med arkeologiska metoder ger något mer än den historiska forskningen. Eftersom de medeltida historiska källorna i Sverige är jämförelsevis magra, så kan arkeologiska undersökningar ge mycket material till tolkningar av t ex ekonomiska förhållanden. Exempel från norra Sverige är ödesbölen och de i de historiska källorna tämligen okända medeltida hamnarna utmed norrlandskusten. I båda fallen ger arkeologiska undersökningar med tillämpning av paleoekologiska metoder mängder av upplysningar, som inga historiska källor lämnar. Sådana undersökningar kan utan vidare utföras av institutionerna för arkeologi, särskilt nordeuropeisk. Många gånger behövs samarbete med bl a historiker och etnologer eller med arkeologer med speciell utbildning rörande medeltida och senare förhållanden.

Den arkeologiska utbildnings- och forskningsorganisationen, som vi har idag i Sverige är, som jag ser det, en tillfredsställande grund, som bör byggas ut fortast möjligt. Jag skulle föredra en viss utbyggnad av vårt nuvarande utbildningsprogram inom institutionerna för arkeologi i samarbete med institutionen för medeltidsarkeologi i Lund. Det innebär en kombination av punkterna 1 och 3 i det utsända cirkuläret. I Umeå skulle vi gärna ta emot en lärare från Lund, som gav en specialkurs på C- och D-nivå. Vile någon studerande gå längre, skulle han/hon få fortsätta i Lund. Arkeologiska forskningsuppgifter inom medeltid kan drivas vid alla universiteten och, då det behövs, i samarbete med Lund.

Emellertid ser jag en annan brist i vår organisation som mycket svårare. Allt fler arkeologer och institutioner erkänner den stora betydelsen av naturvetenskapliga insatser vid utgrävningarna. Dessa insatser kan vara av många slag, t ex sådana som utföres av det arkeologiska forskningslaboratoriet vid Stockholms universitet. Till standarden vid i princip alla utgrävningar borde höra paleoekologisk expertis. Vid

allt fler arkeologiska undersökningar förekommer också medverkan från någon naturvetenskaplig institution. Vi har också god erfarenhet av de inlagda paleoekologiska kurserna i Umeå, i synnerhet på forskarstadiet. Men samtidigt visar det sig, att vi dessutom behöver arkeologistuderna, som vågar och kan satsa på en biologisk grundutbildning på 1-1 1/2 år. Eller också biologistuderande som gör motsvarande satsning på arkeologi.

Det blir inte någon större förbättring av läget för de medeltidshistoriska stadsundersökningarna eller för de nästan totalt försummade undersökningarna av medeltida landsbygd, om vi inte kraftigt ökar de naturvetenskapliga resurserna, kanske främst de biologiska. En sådan generell förbättring behövs naturligtvis likaså vid de arkeologiska undersökningar, som ligger helt i förhistorisk tid.

Vi måste välja, när vi undersöker, och ett medvetet val är bättre än ett omedvetet. Många exempel har nu visat oss, att vi utsluter många väsentliga tolkningsmöjligheter, när vi väljer bort den biologiska delen av det faktamaterial som existerar. Hur mycket har trots en del lovvärda naturvetenskapliga insatser valts bort vid de stora stadsundersökningarna i Sverige på 1970-talet (och tidigare)? Att lagra oändliga mängder prover, som är låtta att ta vid undersökningarna är inte heller någon lösning. Vem skall någonsin analysera dem, när nya ständigt strömmar in? Om man inte omedelbart kan dra nytta av resultatet av analyserna, kommer man också att förlora den positiva effekten av att låta den nya kunskapen omedelbart återverka på de fortsatta undersökningarna.

Jag anser, att om vi vill förbättra undersöknings- och forskningsläget för medeltidsarkeologien, är det flera åtgärder som behövs. En är komplettering av den nuvarande utbildnings- och forskningsorganisationen med en arkeologisk del för historisk tid. Sannolikt ännu viktigare är en utbyggnad av den arkeologiska utbildningens och forskningens naturvetenskapliga del. Den första åtgärden kan relativt lätt klaras av. Den andra måste däremot genomföras på lång sikt och med insättande av större

ekonomiska resurser vid varje universitetsinstitution.

Institutionen för arkeologi vid Umeå universitet

Evert Baudou

I jämförelse med andra vetenskaper som arbetar med människokunskap under en tidsaspekt har arkeologien förmånen att bygga på ett material som står starkt i fråga om sanning, mängd, variation och perspektiv.

Det arkeologiska materialet - artefakter, monument och spår efter mänskliga ingrepp i naturen - är fullkomligt sant i den mening att alla dessa källor är rester av själva det historiska skeendet. Detta gäller medeltiden lika väl som forntiden. Den skriftforskande historikern, och alldeles särskilt medeltidshistorikern, måste däremot till stor del bygga på berättande källor, som ofta varken kunnat eller velat berätta sanningen. Alltså behövs medeltidsarkeologien - i sanningens namn - jämte medeltidshistorien.

Det arkeologiska materialet har ofta en sådan mängd att man gräver det med grävskopa och kör bort det med lastbil. Rätt behandlat ger det en tusenfaldig statistisk säkerhet i förhållande till medeltidshistorien, som för långa avsnitt kan tvingas bygga på kanske en enda säker källa.

Det arkeologiska materialet har ursprungligen närmat sig livet självt i variationsrikedom, eftersom de flesta mänskliga handlingar avsätter materiella spår. Variationsbredden inskränks av bevaringsförhållandena, men dessa är ofta mycket goda i exempelvis medeltida kulturlager. De skriftliga källorna innehåller vad skrivande personer eller dessas uppdragsgivare funnit värt att berätta. Det arkeologiska materialet gör sig däremot icke skyldigt till mannamån.

Det arkeologiska materialets ström genom århundraden och årtusenden ger vår vetenskap ett oförläpligt tidsperspektiv. Många kvantitativt obetydliga men kvalitativt betydelsefulla förändringar kan iaktas endast i detta långa perspektiv. För den förhistoriska arkeologien innebär medeltidsarkeologien att variablerna kan följas ned i en tid när de i full skala registreras även av skriftliga källor: 1500-talet, 1600-talet och senare. Det gäller, för att nämna två stora komplex, både bondekulturen, med början i 3000-talet f. Kr., och stadskulturen, med början i 1000-talet e. Kr. Den förhistoriska arkeologien behöver medeltidsarkeologien. Det gör historieforskningen också, liksom alla andra vetenskaper som arbetar med kultur och samhälle. Och vi behöver mera medeltidsarkeologi. Det är uppenbart att de potentiella möjligheterna till kunskap rörande medeltiden vanligen är större än rörande forntiden, medan det i många sektorer förhåller sig omvänt i fråga om de faktiska kunskaperna.

En motivering för landets fem professurer i förhistorisk arkeologi är att tillgodose de regionala skillnaderna. Av samma skäl vore tre medeltidsarkeologiska institutioner ett rimligt antal: en för det gamla Östdanmark (Lund), en för Götaland (Göteborg?) och en för Svealand (Stockholm?). Och det är bråttom att inrätta åtminstone en professur inom det medeltida Sveriges gränser. Det medeltida Danmark har ju redan två.

Ännu 1945 installerades Holger Arbman i Lund som professor i "förhistorisk och medeltidsarkeologi". Det finns inga teoretiska eller metodiska konflikter inbyggda i en sådan kombination. Däremot kunskapsmässiga svårigheter. Det är som bekant svårt även för en förhistoriker att vara specialist i både stenålder och järnålder. Naturligtvis är det tänkbart att, som fallet är i England, ha en professur i medeltidsarkeologi - eller låt oss säga "vår tideräknings arkeologi" - som omfattar all arkeologi från Kristi födelse och framåt. Det skulle möjligen ha fördelar på det teoretiska planet. Men praktiskt, och särskilt i argumentationen inför statsmakterna, är det säkert bäst att låta medeltidsarkeologien omfatta svensk medeltid i vedertagen bemärkelse.

Stockholms universitets arkeologiska institution utgör de facto en institutionsgrupp bestående av tre enheter, huvudinstitutionen, arkeologiska forskningslaboratoriet och osteologiska forskningslaboratoriet. Var och en av dessa enheter inrymmer både utbildning och forskning, inom allmän arkeologi respektive laborativ arkeologi och osteologi. De studerande rör sig naturligt, allt efter intresse och forskningsuppgifter, mellan dessa tre poler. Vi skulle utomordentligt gärna vilja ha också en fjärde enhet i vår grupp: en medeltidsarkeologisk institution. Sedan lång tid tillbaka begär vi varje år i petita inrättande av en medeltidsarkeologisk påbyggnadskurs, fastän hittills - av finansiella skäl - utan framgång.

Naturligtvis kan man tänka sig andra former av integrering än vår stockholmska modell. Men att förhistorisk arkeologi och medeltidsarkeologi har stor ömsesidig nytta av ett nära samarbete, det är min övertygelse.

Mats P. Malmer

I sin enkät rörande situationen inom det medeltidsarkeologiska fältet har Metareaktionen vänt sig till professorerna i "nordisk arkeologi". Såsom ämnesbenämning förekommer beteckningen ej i Sverige men väl i Norge. Där kan man också inom detta ämne bedriva ett studium av lämningar från en epok, som traditionellt betecknas som medeltid. Med denna rubricering borde följaktligen icke föreligga några andra hinder för sysslade med medeltidsarkeologi än rent resursmässiga. Nu föreställer jag mig emellertid att man med "nordisk arkeologi" i detta sammanhang avser institutioner, som i utbildning och forskning utslutande är inriktade på perioder, som i tid ligger före tillkomsten av ett för historieskrivningen tillgängligt skriftligt källmaterial.

På frågan om det finns någon samhörighet eller skiljaktighet på det teoretiska, metodiska eller kunskapsmässiga planet mellan medeltidsarkeologi och "nordisk arkeologi" kan det först konstateras, att det från begynnelsen hävdats, att medeltidsarkeologien är och måste vara sprungen ur vad man kallat "den förhistoriska arkeologien", samt att den som skall ägna sig åt medeltidsarkeologi av flera anledningar måste ha en grundskolning i denna "förhistoriska arkeologi". Ett institutionsmässigt samband är därför det naturliga. Om man sedan av praktiska skäl i vissa avseenden agerar inom skilda avdelningar betyder detta ej någon splittring.

Vidhåller man att medeltidsarkeologien är ett arkeologlämne finns självfallet inga principiella skiljaktigheter på det teoretiska och metodiska planet. Däremot kan man svårigen komma ifrån att det finns skiljaktigheter kunskapsmässigt. Om vi i sammanhanget med kunskap avser tillägnelsen av ett empiriskt material möter man inom medeltidsarkeologien två kategorier som skiljer sig från innehållet i en "förhistorisk arkeologi". Å ena sidan har vi det rent ämnesmässiga källmaterialet i den begränsade betydelsen av konkreta lämningar och artefakter (de delar av källmaterialet, som är direkt kopplade till och förutsättningar för analysen av relationsförhållanden på grundval av stratigrafiska förhållanden är däremot gemensamma för all arkeologi). Å andra sidan har vi den kunskap som härleds ur det skriftliga källmaterialet. Detta faktum kan medföra att det vid vissa tillfällen kan anses befogat att tala om en efter förhållandena modifierad teoretisk och metodisk tillämpning. Ett dylikt förhållande minskar på intet sätt den nära samhörigheten mellan medeltidsarkeologien och en "förhistorisk arkeologi".

Hade vi ej haft behov av en arkeologi för en period, som täcks av ett skriftligt källmaterial, hade medeltidsarkeologien inte funnits, och den föreliggande enkäten, som explicit betingats av medeltidsarkeologiens betydande expansion, hade ej kommit till stånd. Visserligen betecknas expansionen som kvantitativ, men jag förutsätter att Metareaktionens önskan är att en kvalitativ ex-

pansion så småningom skall kunna bidra till en bättre balans, och att medeltidsarkeologien följaktligen också i fortsättningen skall ha en "motiverad uppgift som kunskapsproducent".

Av det ovan sagda torde framgå, att under-teknad anser, att det finns en nära samhörighet mellan medeltidsarkeologi och "nordisk arkeologi", att den befintliga utbildnings- och forskningsorganisationen icke tillfredsställande kan möta de krav som i dag måste ställas, samt att det finns all anledning att vid övriga läroanstalter på för varje ort lämpligt och möjligt sätt starta utbildnings- och forskningsprogram med inriktning på det medeltidsarkeologiska området. För det avancerade studiet kan man tänka sig koncentration på skilda specialområden där förutsättningar härför gives.

Till de tre modellerna kan alltså sägas, att det skulle icke blott vara uttryck för ett för-mätet revirtänkande utan också leda till en forskningsmässig stagnation och så småningom enkelriktning, om man skulle hävda att Lund allt framgent ensamt skulle bära hela ansvaret för utbildning och forskning inom ämnet. Skapandet av flera institutioner, om vi använder ordet i dess formella betydelse, är i ögonblicket obehövt. I Lund representeras medeltidsarkeologien av ett eget ämne men är institutionsmässigt förbunden med den arkeologi, som bedrivs under ämnesbenämningen "arkeologi, särskilt nord-europeisk". Man kan rimligen icke förorda någon annan principiell modell än den som i enkäten betecknats med nr 1, och som innebär att man på lämpligaste sätt, integrerad med eller kopplat till "nordisk arkeologi" bygger ut en form för undervisning och forskning i medeltidsarkeologi vid de existerande institutionerna. En partiell integration med andra ämnesområden bör ej vara utesluten, medan baskopplingen till en arkeologisk institution främst är betingad av tekniskt metodiska skäl.

Det kan till sist vara av intresse att anföra vad man från de övriga lärosätena ansåg, när frågan om inrättande av examensämnet medeltidsarkeologi 1959-60 var ute på remiss. Från Uppsala förordade man en tjänst som intendent eller biträdande lärare med undervisningsskyldighet i ämnet "nordisk och jämförande medeltidsarkeologi" vid universiteten i Göteborg, Lund, Uppsala samt vid Stockholms högskola. Från Göteborg ansågs att ämnet borde få benämningen "nordisk historisk arkeologi" och att Lund i första hand skulle komma i fråga. Från Stockholms högskola förordade man en fullständig utbyggnad av medeltidsarkeologi på såväl låg- som högstadiet med början i Lund och Stockholm. Vad anser man efter 20 år ?

Erik Cinthio

DEBATT

I Fornvännen nr 1979/1 finns en artikel av Anna Järpe, Lars Redin och Claes Wahlöö benämnd "Ett standardiserat betecknings-schema för sektionsritning". De betonar behovet av enhetliga principer för den arkeologiska ritningsdokumentationen: ... "ett allmänt vedertaget symbolmönster med därtill kopplade definitioner gör jämförelser mellan skilda objekt lättare och framför allt säkrare", ... "Det faktum att principer för ritningsdokumentation uppställs och definitioner formuleras innebär ett krav på fältundersökaren, att han/hon skall ta ställning till vad som dokumenteras. Eftersom all dokumentation bygger på tolkning och all tolkning bygger på urval, innebär detta att urval och tolkning görs till en medveten process, som kan motiveras och värderas" (s. 32).

Författarnas försök till utformning av en "rikslikare" är därför mycket välkommet, och systemet har från början tillämpats på Helgeandsholmen. Som direkt resultat av detta har - vilket författarna också efterlyste - många nyttiga diskussioner uppkommit, vilka behandlat det mesta som rör lager och lagerbestämningar. Något av allt detta vill vi redovisa i en kommentar till ovan nämnda artikel.

Det talas alltså om att använda enhetliga och klart definierade symboler för olika företeelser i lagerbilden. Några viktiga definitioner saknas dock i artikeln. Möjligen förutsätts det att man redan har kunskap om t ex en enskild terms betydelse. Ett par felaktiga definitioner finns också. Menar vi verkligen samma sak när vi använder ett begrepp som matjord, mylla (innehålls-

beteckn. 2, s. 37)? Författarna ger ingen definition men översätter till engelska med "humus" och anger det som "vanligen iakttagbar på steril morän". Den geologiska definitionen för matjord är: humusblandat ytskikt på odlad mark. Mylla eller mulljord är god matjord med väsentlig beståndsdel mull (dvs starkt förmultnad och sönderdelad organisk substans, utan för ögat synlig cellstruktur). Humus är ytskikt i skog och har tydlig växtstruktur. Den består alltså av ofullständigt förmultade växtdelar. Den har sur reaktion. Använder man geologiska termer, skall man även bruka motsvarande definitioner.

Innehållsbeteckning 8 står för "förmultnade växtdelar". Det innebär ju att nedbrytningsprocessen gått så långt att fiberstrukturen i lagret saknas. En bättre beteckning är därför mull eller mylla. Symbolen som författarna använder antyder dock att växtstrukturer skulle vara synliga.

Torv (beteckning 7) saknar definition. Det är pga dåligt lufttillträde ej fullständigt nedbrutna rester av på platsen växande vegetation.

Dy (nr 5) betecknas som "finkornigt material, fritt eller nästan fritt från organiskt material". I själva verket tillhör dy de organiska sedimenten. Tilläggas kan att den har jämn och kornig konsistens samt luktar.

Gyttja (beteckning 6) är också ett organiskt sediment som kan förekomma i olika blandningsgrad med lera (gyttjelera, lerygyttja) eller kalk (kalkgyttja). Den luktar inte och ljusnar vid torkning. I artikeln används det

engelska ordet "sludge" men termen gytta används faktist internationellt.

Oorganiskt material ordnas geologiskt efter fraktioner, dvs kornstorlekar. Författarna använder tre symboler: en för sten, en för grus och sand samt en för lera (dess fraktion heter ler). Kornstorlekar anges ej. Övriga fraktioner är block, mo och mjåla. Vanligen behövs inte fler än de förstnämnda, men det är naturligtvis önskvärt att bruka de termer och definitioner som finns till vår hjälp. Som t ex att fraktioner större än 200 mm benämns block, medan stenfraktionen ligger mellan 200-20 mm. Grus därefter sträcker sig ned till 2 mm. Mo (0,2-0,02 mm), dvs fraktionen under sand, förekommer ofta i lagren på Helgeandsholmen och skulle lämpligen kunna ha en egen symbol.

Idén att använda olika skrafferingar för att åskådliggöra ett lagers tillkomstsätt och att med olika täthet i skrafferingen bedöma lagers relativa fethet och färg, är utmärkt. Snedstreckning anger att lagret är påfört, och lodrät att lagret är avsatt. Dock utgörs symbolen för ett sot- eller kolblandat lager (s. 43) av korsande snedskraffering, vilket skulle kunna tolkas som att ett sådant lager alltid är påfört. Men kol och sot i en härd är förvisso avsatt.

Ett av de allmänna kraven på en sektionsritning anses i artikeln vara att gränserna mellan lagren anges klart med heldragna linjer. Det är naturligtvis nödvändigt som ett led i den medvetna tolkningsprocessen. Ofta kan det emellertid vara svårt att se övergången mellan två eller flera lager. Även här blir det nödvändigt med en tolkning, vilken skulle kunna åskådliggöras med gränsdragningar av olika utseende. De kan användas för att visa rådande betingelser vid enskilda lagers tillkomst; att ett lager påförts ett annat liggande under vatten, att delar av ett ovanliggande lager s a s "silat" ner genom ett annat pga riklig nederbörd osv.

Lagerritningsschemat gör med sina symboler sektionsritningar överskådliga och lättlästa. Men då komplicerade lagerbilder förekommer (som på Helgeandsholmen med upp till 50 lager på en meter), blir ritning-

en plottrig och nästan omöjlig att läsa om både innehåll och tillkomstsätt skall markeras. Eventuellt kan man i fält använda ett färgschema för att ange innehållet t ex. En kompletterande verbal beskrivning skall ange lagers inbördes gradering kvalitativt och kvantitativt.

Är nu våra baskunskaper tillräckliga för att vi till fullo skall kunna utnyttja det uppställda beteckningsschemat? Icke självklart.

Vi utförde ett test bland arkeologerna för att se hur eniga vi var vid lagerbeskrivning. Även utomstående berörda inbjöds att deltaga. Testet gällde att i en sektion bestämma tillkomstsätt samt innehåll i stort och i detalj för två på varandra följande lager: Tillkomst bedömdes som både avsatt och påfört. Innehållet angavs från mylla till lera. Detaljinnehållet beskrevs noggrant, men ingen kvalitets- eller kvantitetsbedömning gjordes. Förutsättningarna var dock att lagren endast kunde ses i sektion; först efter friläggande av ytan kan man göra en slutgiltig bedömning. Men det förekommer inte så sällan att arkeologen vid en stadsgrävning endast har en sektion i ett schakt att tolka utifrån. Det ställs då stora krav på undersökaren att ur få fakta ta fram maximal information. En oerfaren arkeolog får stora svårigheter härvidlag.

Allmänt kan sägas att våra kunskaper om geologiska grundbegrepp är dåliga; i arkeologundervisningen på högskolan förekommer överhuvudtaget inga kurser i ämnet.

Det finns all anledning reflektera över utbildningen på den här punkten. Det tillhör ju grunderna vid fältdokumentation att bruka adekvata termer för vad som beskrivs. Det rör förhållandevis enkla basfakta som ej behöver tolkas i vanlig mening. Känner man ett lagers innehåll, kan man också lättare göra en tolkning av dess tillkomstsätt.

Stor vikt läggs i undervisningen vid inlärandet av korrekta benämningar av artefakter och deras olika delar; det borde vara lika viktigt att bestämma innehållet i de lager där de påträffas.

Självklart uppnås det största kunnandet ef-

ter mer eller mindre lång grävpraktik, men starten kunde onekligen underlättas en del.

Utökad fältarbete i anslutning till grävkursen är fullt möjlig. Genom att ute i terrängen studera olika typer av jordar och lagerbildningar, lär man sig lättast vad de skilda facktermerna står för.

På grund av Helgeandsholmenundersökningens omständigheter, och all den tid som därmed kommit att stå till förfogande, är förutsättningarna för diskussioner och funderingar av ovan skisserat slag synnerligen gynnsamma. Vi har, delvis som ett resultat

av testet, planer på att sätta ihop en slags "lathund" att använda vid sektionsritning och vid tolkningar av lager. Den skall innehålla definitioner av vad som kan bestämma ett lagers tillkomstsätt, och illustrerade praktiska exempel på olika företeelser som dykt upp under grävningens gång. Insamling av prover av förekommande lagertyper pågår parallellt. Det kanske finns anledning att återkomma om detta.

Helena Knutsson
Kjell Nordeman
Fred Sandstedt
Leif Zerpe

MEDELTIDSUTBILDNING

Vi hade nyss ett möte i Marstrand, där det var ca 130 aktiva svenska fältarkeologer, som till vardags ägnar sig åt att gräva medeltid. Huvudfrågan gällde fyndbearbetning men gång på gång dök också utbildningsfrågorna upp. Flera av grupperna ägnade en stor del av sin tid att diskutera dessa. Och det är ju inte så konstigt. De flesta hade väl knappast medeltidsarkeologi bland sina ämnen, utan kom från andra håll, kanske främst från förhistorien. Om man nu inte uppfattar arkeologi som en teknisk fråga, där förutsättningslösheten är en dygd, måste detta naturligtvis vara problematiskt. För att kunna göra meningsfulla undersökningar och dito bearbetningar (när nu det blir tid och pengar för det) krävs faktiskt att man har någon uppfattning om de specifika problem som kan vara aktuella för medeltidsforskningen och naturligtvis också om de material som kan utnyttjas för att lösa problemen. På ett eller annat sätt måste man således skaffa sig den kunskapen. Och det är inte alltid så lätt.

Vi har en medeltidsarkeologisk institution i landet, den i Lund. Där har medeltidsar-

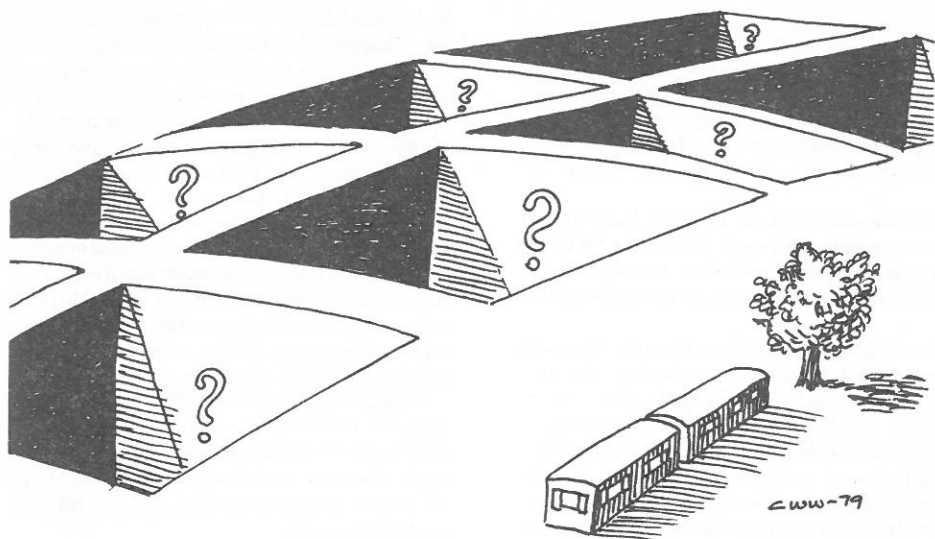
keologin utvecklats till ett eget självständigt ämne, en medeltidsarkeologisk miljö, där finns resurserna och det är dit de intresserade får vända sig. Extramural undervisning har också ägt rum. Det är ingen tvekan om att institutionen på detta sätt spelar en viktig roll för ämnets utveckling. Men det säger sig självt att institutionen inte kan klara alla de behov som finns. En sådan praktisk fråga som att de flesta arkeologer som sysslar med medeltid finns i Mellansverige och inte har möjlighet att hålla på att resa söderöver är här väsentlig. I Marstrand pläderade flera för spridning av undervisningen framför allt till Stockholm. Vi måste nu arbeta på att detta kan bli verklighet. Det finns flera aspekter på detta. Vi lägger ner, som vi såg i förra numret av META, mängder med pengar i undersökningsverksamheten. Vi har ett ansvar för att detta material bearbetas vidare. Detta kräver en utbildning som kan ge grund för fortsatt forskning. Detta kräver medeltidsarkeologiska miljöer i närheten av materialet och uppgifterna. Det är alltså viktigt att vi får sådana miljöer även på andra håll än i Lund.

Nu skall vi inte vara blåögda och tro att expansionsmöjligheterna är så stora. Vi får vara beredda att i första hand satsa på befintliga resurser och de är väl inte så små egentligen. Skall det vara riksantikvarieämbetet såsom den absolut största arbetsgivaren i branschen som tar ansvaret för detta? Ämbetets roll är intressant. I dess petita för 1980/81 föreslås att det stora historiska projektet Det Medeltida Sverige skall flyttas över till ämbetet. Sedan några år driver ämbetet redan projektet Medeltidsstaden. Lägg därtill Statens historiska museums ansvar för det medeltida fyndmaterialet. Det tycks som om verket är på väg att bli landets största (dominerande?) medeltidsinstitution. Inom ramen för denna verksamhet borde finnas en grund för vidareutbildning. Inte minst finns det en möjlighet att driva denna i samband med projektarbeten av olika slag. I sin bästa form kan ju projektverksamhet både ge utbildning och avkasta påtagliga resultat inte minst om det finns klara målsättningar. Men självklart kan inte hela utbildningsfrågan lösas inom riksantikvarieämbetet; det är inte ens önskvärt.

Man måste också se på universitetens roll. Vad kan de göra för att svara upp mot de behov som finns? Kan medeltidsarkeologit tas upp också på andra ställen än i Lund? Vi känner i och för sig till svårigheterna på universitetssidan, men frågan är om inte universiteten måste diskutera denna fråga allvarligt. Behovet kan kopplas till en annan omständighet. Det ser nästan ut som om medeltiden i övrigt håller på att dö ut på universiteten. Ta ämnet historia t ex. I Göteborg återstår efter den senaste disputationen endast någon enstaka doktorand. Hade inte Ödegårdsprojektet funnits hade läget i Lund kanske varit lika dåligt. I Öst-sverige är skaran inte heller särskilt stor. Man frågar sig om all medeltidskunskap på sikt skall koncentreras till några ämbetsverk?

Är alternativet att vi själva vid sidan om alla institutioner på olika håll startar studiecirkel kring medeltidsarkeologiska ämnen, som det finns embryon till på olika håll. Hur skall vi ha det? Låt oss få i gång en diskussion!

Hans Andersson
Birgitta Broberg
Margareta Hasselmo

Vid alla arkeologiska undersökningar stöter man på problem av såväl praktisk som teoretisk art. Oftast kan en diskussion lösa problemen men när grävytan uppgår till 10.000 m² och arbetsstyrkan är omkring 50 personer kan kommunikationsproblem lätt uppstå.

Den enskilde arkeologen ligger i sin ruta och plockar fram den ena spännande informationsbiten efter den andra. Företeelserna diskuteras med det egna fältets personal men grannfältets informationsbitar bryr man sig kanske inte om. Fälten som bearbetas 50 eller 100 meter längre bort är så avlägsna att man är helt ovetande om vad dessa har att ge.

På detta sätt får man en mängd autonoma tolkningar av de olika fälten, utan någon korrelation sinsemellan. Som alla förstår är detta en situation som gör undersökningen och dess slutresultat meningslöst och måste undvikas. Problemet låter kanske banalt men existerar dock hela tiden vid alla grävningar av större format. Det går helt

enkelt inte för en person att hålla sig ajour med allt som händer överallt. Att helt eliminera isoleringen och bristen på informationsutbyte går inte, men det går att minska olägenheterna på flera sätt.

En undersökningsmetod som isolerar arkeologen totalt, är den specialisering av arbetsuppgifter som genomförs vid en del grävningar. En är specialist på hackbord, en på spadgrävning, en på ritarbete, en på fynd osv. Arkeologin görs då om från att vara humanistisk forskning till ett specialiserat hantverk. Vilket arkeologen också snart uppfattar sysslan som.

Alla bör få göra samtliga moment som förekommer inom det egna fältets arbetsområde. Helt logiskt är den arkeolog som grävt fram en yta också den som är bäst skickad att rita och fotografera densamma. Den grävande vet ju vilka subtila strukturer som är väsentliga att poängtera vid ritning, fotografering och slutligen beskrivning och dokumentation. Ytterligare en möjlighet för arkeologen att få inblick i sitt material är att ha en alterner-

ande registreringsverksamhet där alla turas om vid registrerandet. Detta ger alla en möjlighet att se vad fyndmaterialet kan ge.

Denna splittring på arbetsuppgifter synes kanske av en del farlig men slutresultatet blir avsevärt mycket bättre med initerade och intresserade arkeologer än med ett gäng specialarbetare och ett eller flera överhuvud som tar ställning och tolkar.

På detta sätt kan man fördjupa kunskap och intresse kring det egna fältet men fortfarande saknas kontakt med dem som arbetar på andra sidan profilbänken eller i nästa fält.

För att bryta isoleringen får man skapa ett forum för informationsutbyte där alla "tvingas" att yppa sina hemligheter. Detta forum är lätt att arrangera, en morgonsamling med information för dagen eller en veckosamling med veckans resultat och en rundvandring till de olika fälten resulterar snart i ett intresse för omvärlden och kan starta en diskussion över profilbänkarna.

Vid en stor grävning finns även deltagarunderlag för en opretentiös form av seminarieverksamhet där man samlas någon kväll då och då kring ett ämne, en artikel eller ett problem. Vid sådana sammankomster kan man diskutera det egna materialets plats i den totala medeltida samhällsstrukturen viljet ju är den övergripande målsättningen vid all medeltidsarkeologisk verksamhet. Detta är en viktig detalj som ofta förbigås i rapport och redovisningsarbete där man eftersträvar den absoluta sanningens mått och tabeller och noga aktar sig för sammanfatningar. Viktigt är dock dessa sammanfatningar och att sätta in dem i sitt samhälleliga sammanhang även om det blir en mer eller mindre hypotetisk utsaga.

Genom dessa enkla diskussionsfora kan arkeologen finna nya dimensioner inom vetenskapen och utvecklas till en inte bara grävande utan också till en tolkande arkeolog som är insatt i den totala problematiken och kan skapa sina frågeställningar utifrån denna.

Stötestenar

Ett mycket stort problem vid långvariga grävundersökningar är de anställningsvillkor som råder vi UV-riksantikvarieämbe- tet. Säsongen för anställning av fältpersonal är april t o m oktober. När säsongen är slut ska personalen sluta, vara arbetslös under vintern och börja arbeta igen på våren. Det finns möjlighet till en viss förlängning men restriktionerna är många. Detta innebär följaktligen att efter några säsonger inser arkeologen, som nu är duk- tig och rutinerad, att detta inte fungerar om man vill leva ett normalt familjeliv. Arkeologen övergår till mera tillförlitliga jobb som AMS-arbetare eller posttjänste- man. Anledningen till att man inte vill ha personal anställd för länge är lagen om an- ställningstrygghet (LAS) vilken säger att om man varit anställd en viss tid i följd ska man få ett tillsvidareförordnande. Detta uppfattas av administrationen som ett obryt- bart livstidskontrakt (vilket det alls inte är) med arkeologen.

Denna situation gör, som alla förstår, att man ständigt får nya praktikanter efter det att de erfarna arkeologerna slutat. Landet saknar nästan helt gamla garvade fältarkeo- loger. Dessutom innebär det att man vid långdragna undersökningar får byta hela arbetsstyrkan med jämna mellanrum, var- vid, den för all forskning viktiga, kontinui- teten bryts.

För Helgeandsholmens del har problemet lösts genom att tolv arkeologer tillsvidare- anställdes och står för kontinuiteten i forsk- ningsprocessen. En total omändring av an- ställnings- och finansieringsförhållandena vore på sin plats om arkeologin ska bedriv- vas som forskning och inte som en nödgräv- nings- och "rädda vad som räddas kan"- verksamhet.

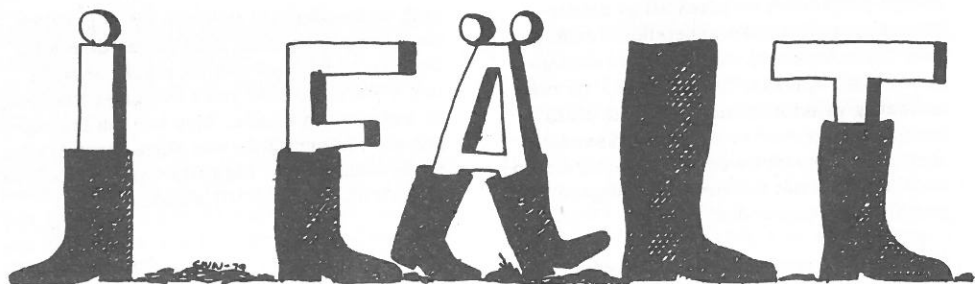
Ytterligare en lustighet i lagstiftningen är att om arbetsbrist blande de tillsvidarean- ställda uppstår så sparkas den med minst statlig praktik. Undertecknad drabbades av detta varsel och tillfrågades om exempelvis skollovsarbete på posten hade bedrivits. Dessvärre hade det inte det, dock kunde en

mängd erfarenhet av ickestatligt arbete inom det antikvariska arbetsfältet redovisas. Detta kunde ej räknas och avskedandet hotade i fjärran. Denna praxis att räkna statlig praktik är kanske på sin plats inom andra grenar av statlig verksamhet men vid utöandet av en vetenskaplig disciplin borde värdet och arten av tidigare praktik tas i begrundan.

Vad jag ovan skrivit visar på en arkeolo-

gisk undersöknings inre och yttre problem, dock bara en mycket liten del av dem alla. De inre problemen går att direkt angripa och avvärja men de yttre dvs lagstiftningen, är svårare att tackla. Man kan enbart hoppas att rösterna från den lägre stratigrafien så småningom når lagstiftarnas öron och en förändring kommer till stånd.

Anders Ödman

DATA TILL NYTTA ??

Under de senaste åren har det blivit allt vanligare med försök att databearbeta arkeologiskt material. Man har i allmänhet koncentrerat sig på att registrera så många uppgifter om föremålen som möjligt och på detta sätt skapat en fyndkatalog. Denna mängd

information, som matas in på data ger svårigheter att överblicka helheten om man vill gå längre med bearbetningen än till producerandet av fyndkataloger.

I samband med undersökningen av PK-bank-

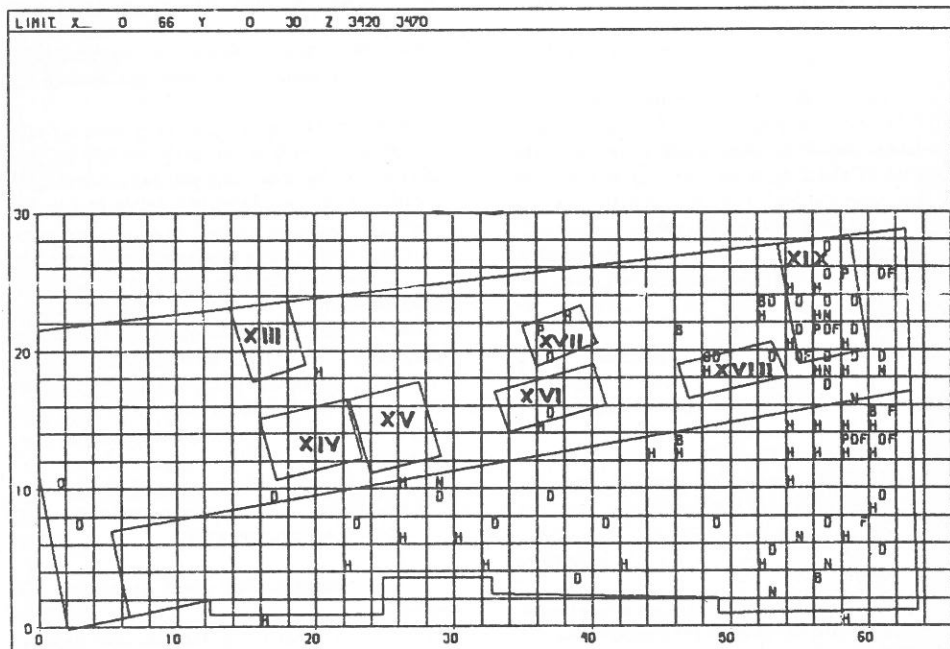

Fig. 1. Bilden visar spridningen i horisontellt läge. Alla X, Y o Z-angivelser är gjorda i meter. Begränsningarna av X, Y och Z finns vid positionen LIMIT. Beteckningarna XIII-XIX anger området för olika huskonstruktioner. B = bronsbleck, D = kopparbleck, F = bronstrådar, H = koppartrådar, N = kopparternar, O = järntenar, P = bronstenar.

ens tomt i Lund gjordes ett försök att med hjälp av databearbetning få fram utbredningskartor för att lokalisera och avgränsa verkstadsområden och om så var möjligt koppla dessa till huskonstruktioner eller tomtområden.

Systemet har också använts vid undersökningen av grophusbebyggelse i kv Dubbelknappen i Malmö med goda resultat.

Uppgifterna om föremålen eller föremålsgrupperna har vid dessa försök minimerats så långt som möjligt. Föremålsgrupperna är ändå klart skilda från varandra. Möjligheten kvarstår att mata in flera uppgifter om föremålen om man vill ha en ytterligare bearbetning. Det skall väl också sägas att det bara är en liten del av det totala fyndmaterialet, som är databearbetat.

Endast föremålsgrupper som klart indikerar metallhantverk utnyttjades, dvs deglar, gjutformar, metallråämnena etc. Föremålen

grupperades i huvudgrupper och undergrupper. I detta fall utgör beteckningen "Metallarbete" huvudgrupp och undergrupperna de ovan nämnda föremålsgrupperna. Huvudgrupp och undergrupper fick en löpande sifferbeteckning. Föremålens fyndsammanhang betecknades med bokstäverna A-2, där det stora flertalet hamnar inom beteckningen A dvs inom en angiven 2 x 2 meters ruta. Övriga beteckningar gäller för föremål i anläggningar (hus, brunnar etc). Samtliga dessa beteckningar jämte uppgifter om föremålens belägenhet i x, y och z koordinater stansades på hålkort.

Bearbetningen är uppdelad på två olika program, ett sorteringsprogram och ett bildskärmsprogram. Sorteringsprogrammet arbetar efter uppgifterna från hålkortet. Utifrån detta produceras en fyndlista där samtliga stansade uppgifter kommer i klartext. Fyndlistan har tre olika sorteringsprinciper: löpnummerordning, x-y-z ordning (x koordinaten styr ordningsföljden)

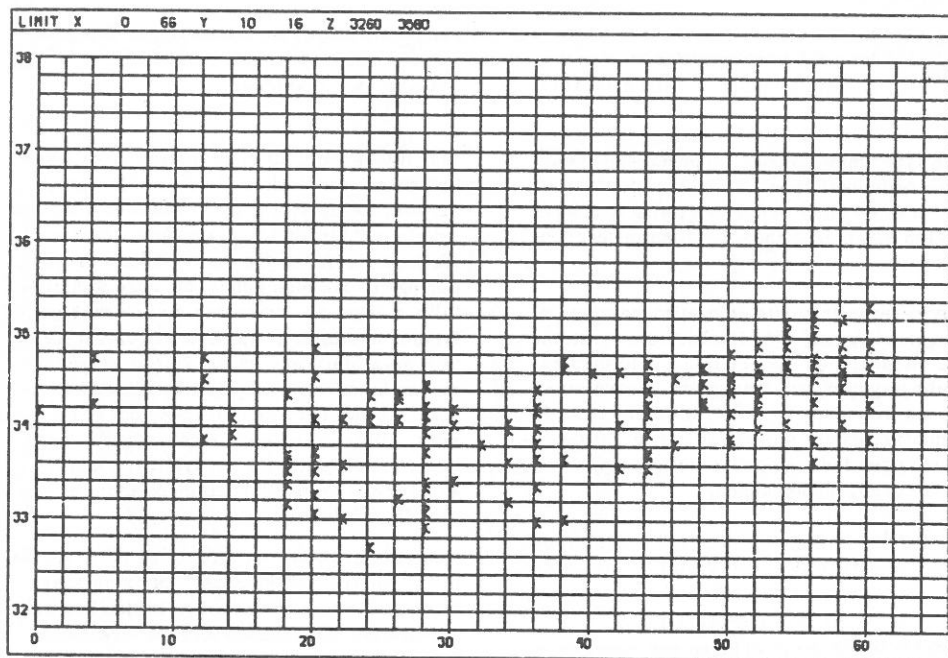

Fig. 2. Bilden visar området från söder mot norr med deglarnas spridning i s k remsa. K = deglar.

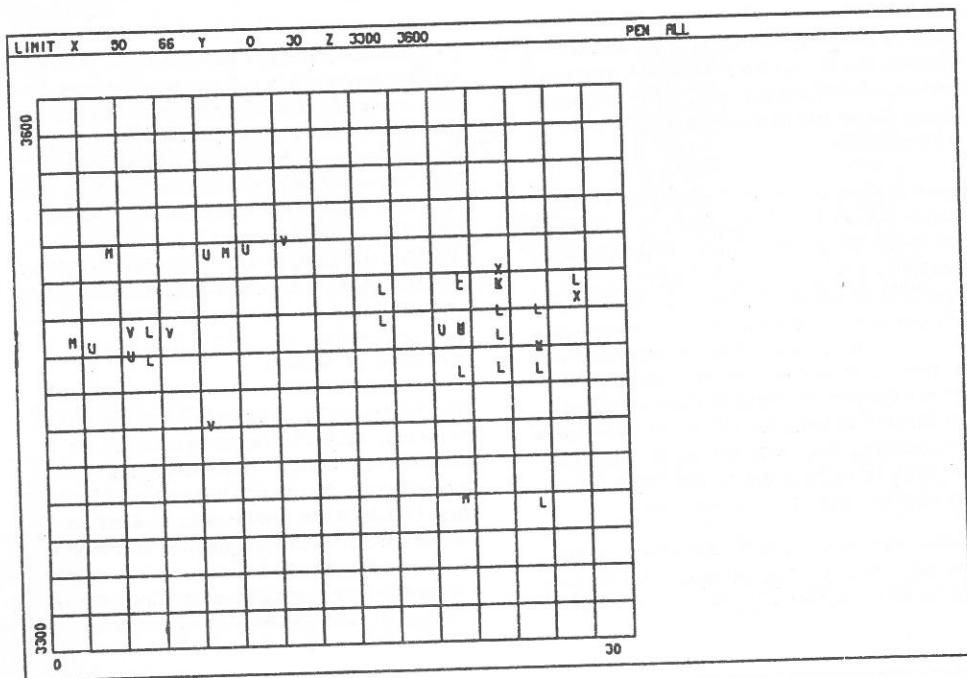

Fig. 3. Bilden visar området från öster mot väster. Som framgår av bilden ligger föremålen i två koncentrationer, där den västra ligger i två klart skilda nivåer. L, M, X = gjutformar, T = bronstackor, U = järntackor, V = blytackor.

och typordning (huvudgruppsbeteckningen styr ordningsföljden). Förutom detta produceras en tabellsammansättning där föremålen summeras inom de olika undergrupperna.

Uppgifterna från sorteringsprogrammet ligger till grund för bildskärmsprogrammet. På bildskärmen ligger en fast bild med koordinatsystem och rutsystem. Dessa styrs av s k propankort. Till bildskärmen kan föremålsgrupper "kallas in" genom att typbeteckningen för respektive undergrupp eller hela huvudgruppen anges.

Bilden kan antingen projiceras horisontellt eller vertikalt. Vid horisontell projicering ser man området uppifrån, ner till det djup som den angivna z koordinaten har. Vid den vertikala projiceringen ser man genom området från syd mot norr eller från öst mot väst. I den horisontella projiceringen har man också möjlighet att enbart se en

viss nivå genom att ange mellan vilka z koordinater man önskar få föremålen projicerade, se fig 1. I princip kan man alltså "skala av" bit för bit av området. Samma förhållande gäller för den vertikala projiceringen, där man genom att ange mellan vilka x eller y koordinater man önskar se fyndfördelningen kan plocka ut remsor genom hela området, se fig 2. När en sådan remsa är projicerad på bildskärmen kan man "släcka ner" de områden som ej berörs. Bilden kan sedan förstoras till önskad storlek, detta för att tydligare kunna se exempelvis fyndfördelningen inom en viss lagerbild, se fig 3.

När en bild visar den fördelning eller spridning som är mest relevant, kan man spara denna bild på en s k savefil. Bilden kan kallas tillbaka till bildskärmen för eventuella kompletteringar med t ex andra föremålsgrupper. Från bildskärmen eller från savefilen går bilden till en plotter som producerar en papperskopia.

De här mycket kort relaterade systemen ger alltså dels fyndlistor och dels spridningskartor producerade genom bildskärm och plotter. Uppgifterna om föremålen kan byggas ut ytterligare genom en finfördelad undergruppering, vilket gör att materialet eller enbart en speciell fyndgrupp kan bearbetas ytterligare. En utökad bearbetning innebär att de tidigare hålkorten byts ut mot nya med uppgifter om de nya undergrupperingarna. På samma sätt kan hålkorten bytas ut för föremål som ej kan funktionsbestämmas innan konservering, t ex järnföremål.

Det rutsystem som redovisas i Meta 1 skulle anpassat till det här beskrivna datasystemet innebära en förenkling av datorns arbetsområde. Vidare skulle ett enhetligt nomenklatursystem göra fyndlistorna mera lätt-tillgängliga för alla intressenter.

Med tanke på det stora fyndmaterial som en stadsgrävning representerar bör alternativa registreringssystem diskuteras. Möjligt skulle datalistor kunna ersätta den traditionella fyndkatalogen.

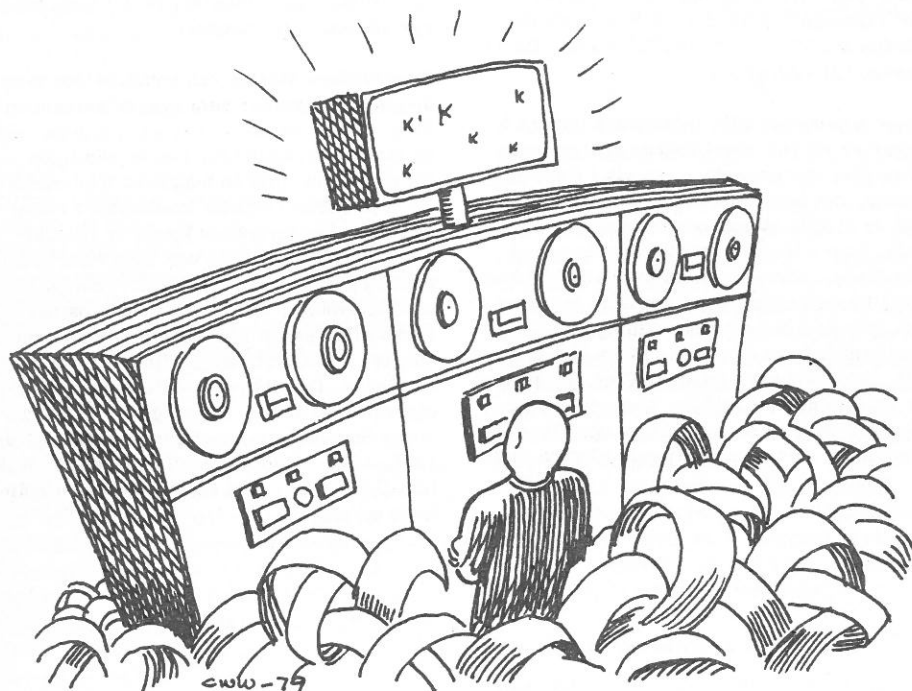
Kjell Bergman
Ingmar Billberg

Litteratur:

A. Andren, 1979. Ett flexibelt rutsystem. Meta 1.

K. Bergman - I. Billberg, 1978. Databearbetning av metallverkstäder. Seminarieuppsats.

B. Magnusson - H.C. Hansson, 1976. DIG-IT. Program för interaktiv bearbetning av arkeologiska fynddata.

En av våra medlemmar har påpekat att utgrävningar även förekommer i Norrland. Han har skickat en verksamhetsberättelse för 1978 från kulturnämnden i Skellefteå. I den redovisas projektet Garaselet. Ett projekt som startade sommaren 1970 och som fortfarande är aktuellt. Med vissa bidrag från kommunen har systematiska undersökningar årligen utförts vid ett sel i Byskeälven, Garaselet, beläget fyra km nedströms byn Kåtaselet, Jörn sn. De första fem åren inriktades arbetena på stenåldersboplatser och samiska boplatser. Man kunde bl a konstatera att människan funnits i trakten för 8000 år sedan och bl a livnärt sig genom jakt på brun björn.

Under åren 1970-73 genomfördes en grundlig inventering av området kring byarna Kåtaselet och Hemberg, då lämningar både av arkeologisk och etnologisk karaktär beaktades. Under detta arbete upptäcktes en boplatz med rektangulära härdar, som anlagts på en moränplåtå 300 m norr om Garaselet. De daterades till vikingatid.

Under sommaren 1977 påbörjades undersökningar av ett par röseliknande anläggningar strax norr om Lappviken, en vik i Garaselet. Rösen, det största ca 4 m i diameter, bestod av brända stenar och var anlagda på en plåtå, som i stort byggts upp av slamsand från älven. Vid undersökningar 1977-78 har också konstaterats ett ca 7 x 11 m stort hus, som anlagts i öst-västlig riktning. Huset, vars begränsning markeras av en låg jordvall, har i sitt sista skede haft en rektangulär, 0,5 m hög eldstad av sten vid ena gavelnsidan samt en stor, troligen ugnsliknande byggnad av sten i rummets mitt. Denna sist-

nämnda byggnation fyller i utrasat skick närmast hela byggnadens innandöme.

Utgrävningarna har visat att huset haft två golvnivåer, ett lägre som bl a markeras av tre "mosaiklagda" ca 2 x 1,3 m stora rektanglar av naturformad granit, den ena mot västra gavelväggen, övriga två mot norra långväggen. Den övre golvnivån består enbart av sand och det är på detta som de utrasade stenarna påträffats.

Av övriga påträffade anläggningar kan nämnas 4 st eldstäder av samisk karaktär samt en smidesplats. Vid smidesplatsen tillvaratogs en mängd föremål, såväl smitt järn som gjutet brons bl a en gjuten bronsring med ålderdomlig mönstring. Totalt har ett tusental föremål tillvaratagits. Förutom ringen kan nämnas grönt fönsterglas, glaserad keramik, bitar av kakelugnskakel (s k pottkakel), blyvikter, blytärning, pilspetsar samt brynstenar.

Husgrundens storlek och konstruktion samt de stora strapatser som byggnationen medfört, vittnar om att vi här har att göra med en plats av ovanlig art. Det är nämligen första gången som en husgrund från medeltiden påträffats utanför kustbandet i norra Norrland. Husgrundens karaktär tillsammans med smidesplats och fynd visar att platsen haft största betydelse. Teorier som marknadsplats, handelsstation, kloster, kyrka eller kapell har framförts i sammanhanget. Kanske sanningen finns i flera av teorierna. De viktigaste daterbara fynden utgörs av en halv örtug präglad i Västerås under Sten Sture d ä regeringsperiod (1470-1497, 1501-1503) och en sen medeltida brakteat (1490-1520) med ett krönt huvud i relief inom en slät ring.

LITTERATUR

CBA RESEARCH REPORT No 13, THE ARCHAEOLOGICAL STUDY OF CHURCHES.
Utg. av Peter Addyman och Richard Morris. 1976.

Boken är ett resultat av två konferenser, 1973 och 1975, vilkas målsättning var att skapa en medvetenhet om kyrkoarkeologi och stimulera utvecklingen av en fast tradition i Storbritannien. Den består av ett antal uppsatser, vars författare genom analyser och exempel velat beskriva kyrkoarkeologins karaktär och föreslå regler som skall kunna användas samt undersöka vilka brister som nu finns. Den är uppdelad i fem avsnitt:

1. The Foundations of Architectural History.

Denna del innehåller en uppsats av H. M. Taylor. Avsikten med uppsatsen är att försöka ge en mera generell bild av den anglo-saxiska arkitekturhistorien i England. Förf. vill öka samarbetet mellan arkeologer och historiker. Han föreslår ett analyschema för hur man skall gå till väga för att datera det anglo-saxiska byggnadsbeståndet.

2. Organization.

En uppsats av P. Wade-Martins och R. K. Morris ger en översikt över hur den engelska kyrkoarkeologin är organiserad. Samtidigt trycker den på det väsentliga med arkeologiska undersökningar i kyrkobyggnader. Därefter följer kortare notiser om hur organisationen ser ut i Danmark (O. Olsen), Tyskland (G. P. Fehring) och i Nederländerna (H. Halbertsma).

3. The Documentary Background.

Innehåller två uppsatser som tar fasta på det arkivaliska källmaterialet rörande de ordinarie sockenkyrkorna och kapellen, dvs inte

de större kyrkorna och klostren. Den första uppsatsen av L. A. S. Butler är en redogörelse för de skriftliga källor, som är direkt knutna till de enskilda kyrkorna och vad kyrkobyggnaderna själva kan lämna upplysningar om. Den andra uppsatsen av Dorothy Owen är en utförligare genomgång av det skriftliga materialet ställt i förhållande till vilka frågor, som kan anses vara relevanta för arkeologerna.

4. Approach and Techniques.

Denna del innehåller exempel på olika typer av undersökningar: St Paul's Church, Jarrow av Rosemary Cramp, Wharram Percy, St Martin's Church av J. G. Hurst och St Andrew's Old Church, Upleatham av Shirley Knight. P. A. Rahtz påpekar i en uppsats det väsentliga med kyrkogårdsundersökningar och vilka frågor dessa kan ge svar på. K. A. Rodwell och W. J. Rodwell ger en handledning kring de problem som kan uppstå vid kyrkoundersökningar, framför allt i förhållande till myndigheter och allmänhet. Utifrån erfarenheterna vid grävningarna i York Minster lämnar A. D. Phillips råd framför allt angående fotografering och koordinationsystem. P. A. Rahtz ger en sammanfattning av vilka resultat olika typer av analyser givit vid undersökningen av St Mary's Church, Deerhurst.

5. The Archaeology of the Church.

Den sista avdelningen innehåller en uppsats av Martin Biddle om kyrkans roll i samhället och vad den är uttryck för. Han påpekar det väsentliga i att ha klart för sig vissa frågor av allmänhistorisk karaktär för att

man därigenom skall kunna sätta in kyrkorna i ett större sammanhang och veta vilka frågor man vill ha svar på när man undersöker de enskilda kyrkorna. Den grundläggande metoden är enligt Biddle strukturell analys av den stående byggnaden sammankopplad med utgrävning eftersom båda undersökningsmetoderna grundar sig på stratigrafi. Vidare framhåller han det nödvändiga med totalundersökningar, typ Wharram Percy.

Som avslutning på boken finns ett postscriptum av reverend Henry Stapleton: hur en kyrkans man ser på kyrkoarkeologi. Han framhåller bl a det nödvändiga med kunskap om liturgiska förändringar.

Även om vi här i Sverige har bättre förhållande än England beträffande den rättsliga situationen för kyrkundersökningar haltar dessa avsevärt i ambitionsnivå. Det har aldrig utarbetats några egentliga riktlinjer för hur en kyrkundersökning skall gå till. Det-

ta beror framför allt på att man inte har gjort klart för sig vilka frågeställningar som är väsentliga. Man isolerar ofta kyrkan från dess historiska miljö och glömmar att den och dess förändringar är uttryck för en viss situation. En av orsakerna till att man inte har sysslat med övergripande frågeställningar är att de, som utför undersökningarna, inte får möjlighet att genom andra källstudier få en uppfattning om vad det är för typ av byggnad de står inför och i vilket sammanhang den har fungerat. Man vet därför inte vilka frågor som i det enskilda fallet kan vara särskilt relevanta. Den ovan anmälda boken ger en uppfattning om vilka problem kyrkoarkeologin i England står inför och förslag på olika lösningar. Den typen av diskussion är något som vi i högsta grad skulle behöva i Sverige. Vad sägs om ett symposium där kyrkan som historiskt källmaterial tas upp till diskussion??

Barbro Sundnér

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

- 3 Redaktionellt
- 4 Arkeologi: Mer enn et hull i jorden?(A. Christophersen)
- 9 Apropos forum för arkeologer (K. Jennbert-Spång)
- 10 Frågor kring medeltidsarkeologi (Redaktionen)
- 11 Synpunkter på medeltidsarkeologi (B. Stjernquist, E. Baudou, M. P. Malmer, E. Cinthio)
- 17 Debatt: Skrafferingsproblem (H. Knutsson, K. Nordeman, F. Sandstedt, L. Zerpe)
- 19 Medeltidsutbildning (H. Andersson, B. Broberg, M. Hasselmo)
- 21 Arkeologens isolering och andra stötestenar (A. Ödman)
- 24 I fält: Data till nytta ?? (K. Bergman, I. Billberg)
- 28 Arkeologi i Norrland
- 29 Litteratur: The Archaeological Study of Churches (B. Sundnér)

META ges ut som medlemstidning av Medeltidsarkeologiska föreningen. Medlemskap i föreningen erhålles genom att medlemsavgift (för år 1980 25 kr) insätts på postgiro nummer 45 32 11 - 5. Manusbidrag till tidskriften sänds till Lars Redin LUHM Krafts torg 1 223 50 Lund.